

Кузьмін Е. Е.

Національний університет «Одеська юридична академія»

СУВОРЕ ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ДАЛЕКОГО СХОДУ: ТОКІЙСЬКИЙ ПРОЦЕС ТА ПОКАРАННЯ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Відповідна наукова стаття слугує черговим закономірним і логічним продовженням циклу фахових публікацій, присвячених насамперед роздумам над комплексною проблематикою покарання у міжнародному кримінальному праві для цілей розроблення його сучасної міжнародно-правової концепції та заразом «ключем, що відкриває» серію робіт, які покликані адресувати проблему покарання за воєнні злочини на Далекому Сході, зокрема нюансів його загального сприйняття та специфіки, під час проведення Токійського процесу над головними японськими воєнними злочинцями з 1946 до 1948 року.

Всупереч широко розповсюдженим побоюванням щодо знеславленого авторитету Токійського трибуналу, що часто характеризується як такий, що межує із обструкцією правосуддю, наголошено на тому, що його право, політика і досвід становлять невід'ємну та невідчужену складову історії прогресивного розвитку норм міжнародного кримінального права, а відтак не тільки є його органічною частиною, а й власне вбачаються такими, що підлягають якщо не обов'язковому врахуванню, то принаймні необхідності надання їм адекватної і належної оцінки, в тому числі й з метою їх системної інтеграції до «визначального задуму» покарання, – міжнародно-правової концепції міжнародного покарання.

На тлі доволі усталеної «мантри про забуття», починаючи з кінця двадцятого століття, закінчуючи теперішнім часом, здійснено масовану ревізію існуючих наукових напрацювань з тематики міжнародного судового кримінального процесу у Токіо, що зумовило можливість їх систематизації та упорядкування за низкою критеріїв (зокрема, від поодиноких статей до антологій, від тих, що фокусуються на загальних, але водночас довкола юридичних питань, до широкого спектру мультидисциплінарних надбань) та насамкінець результувало в об'єктивну констатацію факту реальної недостатності приділеної уваги та малодослідженості проблеми.

Виявлено, що переважна більшість наукового матеріалу пронизана суцільною критикою та відчутним негативом, що проявляються у згубному наративі вчинення несправедливості, незаконності та нелегітимності, а також в деструктивній парадигмі недосконалого правосуддя, яке не має жодного відношення до права, що прямо проєціюється на уявленні про покарання та його сприйнятті.

Зауважено на доречності майбутніх розмірковувань стосовно таких основних характеристик Токійської формації покарання, як «суворість» та «невідкладність».

Ключові слова: покарання, міжнародне покарання, воєнні злочини, Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу, Токіо, Токійський трибунал, Токійський процес, боротьба з безкарністю, відповідальність за міжнародні злочини, міжнародне кримінальне правосуддя, міжнародне кримінальне право.

Постановка проблеми. Наступним оглядним перспективним кроком на устеленому тернами витіюватому шляху до творення універсальної багатопланової концепції покарання у міжнародному кримінальному праві після, без жодного перебільшення «авангардної», епохи Нюрнберзького [1, с. 356] та пост-Нюрнберзьких процесів [2, с. 100] вбачається вироблення генеральної візії концепту міжнародного покарання

та його перцепції крізь призму міжнародного судового процесу над воєнними злочинцями у Токіо [3, с. 299].

Визначальним фактором для належного обґрунтування раціональності використання такого підходу у свою чергу видається наявність аргументу про те, що, усупереч існуючим терзаючим сумнівам, як на цьому, зокрема наголошує Н. Бойстер, щодо реальної можливості «... таких [як, з певною

долею вагання, зазначає означений фахівець, «заплямованих»] судових процесів, як той, що відбувся в Токіо, і взагалі вважати такими, що здатні функціонувати в якості «конструктивного елементу» основи міжнародного кримінального права ...» [4, с. 4], стверджує, як би водночас ціла низка коментаторів і спостерігачів цього не хотіли [5, с. 325; 6, с. 103-104; 7, с. 1], істинність тези стосовно того, що відповідний процес, а також все, що з ним, так чи інакше, пов'язано, складає інтегральну частину історії за назвою «становлення та прогресивний розвиток норм» [див., детальніше: 8, с. 409; 9, с. 3, 31, 215], які покликані регламентувати питання превенції й придушення міжнародної злочинності, посилення відповідальності та зменшення безкарності, а також спрямовані на утвердження міжнародного кримінального правосуддя [10, с. 1].

Тому, і втім, що дійсно не представляється можливим, принаймні, на нашу суб'єктивну думку, натеper, так це свідоме нехтування досвіду цієї знакової події, що загалом власне і обумовлює доцільність проведення подібної наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри справді історичну, політичну, культурну [11, с. і], моральну та, на думку багатьох, «скандально уславлену» [7, с. 1; 12, с. 1], – правову значущість [13, с. 3], а також напrawdę символічне значення зусиль з метою домогтись торжества справедливості [14, с. 194] та покарати головних японських воєнних злочинців [15, с. 138] в межах Токійського процесу протягом 1946-1948 років [16, с. 123], тематика започаткування, створення та функціонування Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу [17, с. 480] у період з кінця ХХ - початку ХХІ століття, на превеликий жаль, і станом на сьогодні все ще отримує вельми незначний відгос в учених умах, що оформлюється у доволі скромній, і, ба більше, на наше особисте переконання, явно недостатній кількості наукових праць.

Тим не менш, з моменту завершення роботи Трибуналу першочергово починають прослідковуватись поодинокі спроби осмислення окремих аспектів відповідної проблематики, результати яких знаходять своє безпосереднє відображення у фахових публікаціях А. С. Комінс Карра [5], а також Р. Б. Волкіншоуа [3] та С. Ю. Чо [18], присвячених головним чином найбільш загальним питанням винесення Вироку Трибуналу, міжнародного правосуддя та міжнародного процесу.

З плином часу, зокрема впродовж останніх тридцяти років ХХ століття, з'являються і перші більш-менш консолідовані напрацювання, які багато в чому являють собою намагання проана-

лізувати наявні проблеми комплексно і, як правило, міждисциплінарно. Серед них особливої уваги за правом заслуговують «всесополюючий аналіз» Р. Х. Мінеара «Правосуддя переможців: Токійський процес над воєнними злочинцями» [19], а також «мультиперспективний міжнародний симпозиум з Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу», – «Токійський процес над воєнними злочинцями: міжнародний симпозиум» за редакцією Ч. Хосої, Н. Андо, Й. Онуми й Р. Мінеара [20] та «квінтесенція понад чверть столітнього дослідження» А. С. Бракмана «Інший Нюрнберг: Нерозказана історія Токійських воєнних кримінальних процесів» [21].

Зі свого боку перша декада ХХІ століття супроводжуються появою низки ґрунтовних модернових робіт, серед яких слід відзначити вагомий доробок Т. Маги «Вирок у Токіо: японські воєнні кримінальні процеси» [22], К. Ушімури «Поза межами «суду над цивілізацією»: інтелектуальна спадщина японських воєнних кримінальних процесів, 1946-1949 рр.» [23], Н. Бойстера і Р. Краєра «Токійський міжнародний військовий трибунал: переоцінка» [7], а також Ю. Тотані «Токійський воєнний кримінальний процес: прагнення справедливості після завершення Другої світової війни» [14]. Окреме місце може бути цілком виправдано відведене «колекції есе», іменованою «За межами правосуддя переможців? Перевідвідування Токійського воєнного кримінального процесу» за редакцією Ю. Танаки, Т. МакКормака та Г. Сімпсона [24].

Друга – знаменує собою вихід у світ монументальної антології «Історичні воєнні кримінальні процеси в Азії» за редакцією Л. Дацуня та Ч. Бінсінґ [25], «залаштункового життя на папері» Ж. Гіймен «Приховані звірства: японська бактеріологічна війна та перешкодження правосуддю з боку США на Токійському процесі» [26], «меморіалу титанічної праці» М. Джу-ао «Токійський процес і воєнні злочини в Азії» [15], «класичної композиції» від двох найвидатніших вчених в галузі японського права та історії воєнних злочинів, – Д. Коєна й Ю. Тотані «Токійський воєнний кримінальний трибунал: право, історія та юриспруденція» [27], другого видання книги М. Джу-ао [28], а також третього волюмену із відомої Нюрнберзької академічної серії, присвяченого «сучасному прочитанню» Токійського трибуналу, – «Токійський трибунал: перспективи права, історії та пам'яті» за редакцією В. Е. Дітріх, К. фон Лінген, Ф. Остена і Й. Макрайови [11].

Незважаючи на те, що хоча означені писання й пропонують широкий та багатий спектр поглядів щодо сенсу цього судового процесу [11, с. і],

всі вони поєднуються спільним лейтмотивом суцільного, планомірного і стійкого критиканства [6, с. 103], фокусуючись здебільшого на численних перешкодах, недоліках та доріканнях [12, с. 1], передусім пов'язаних із нелегітимністю, селективністю, упередженими, політично вмотивованими і маніпулятивними переслідуваннями [25, с. 45, 51, 52], оминаючи увагою те, заради чого власне все і починалось, – прагнення суворого та невідкладного покарання воєнних злочинців [13, с. 14].

Метою статті є теоретико-правове осмислення кон'юнктурних питань, які становлять магістральну передумову для формування цілісного образу Токійської формації концепту міжнародного покарання.

Виклад основного матеріалу. Ще на самих підступах, де з метою реалізації розв'язання поставленої наукової задачі, лиш започатковуються певні вихідні намагання з'ясувати загальні обрії антуражу проблематики, першочергові делікатні спроби формування контексту проблеми радо зустрічаються усією ряснотою тотальної критики [3, с. 301], переважаючої негативної думки про процес [5, с. 102], а також абсолютно зневіреним поглядом на хід подій [7, с. 1].

Подекуди настільки, що поволі навіть складається дедалі стійкіше враження про те, що базово кожен, без винятку, зацікавлений обсерватор буквально мав своїм обов'язком віднайти та у весь голос заявити про усі існуючі та нерідко неіснуючі хиби і прямо вказати на вади, зазвичай відкрито, рідше, – більш обачно, але завжди виключно з благородних і благих позицій «максимальних правових стандартів» та «ідеалів найвищої справедливості».

Здається, що різкій критиці [29, с. 89] піддається ледь не усе, що стосується Трибуналу, – починаючи із оскарження правомірності створення, легальності та юрисдикції [7, с. 32, 73], продовжуючи звинуваченням у селективності й нелегітимності [25, с. 45], закінчуючи запереченням процедурної справедливості судового процесу [5, с. 102], а також опротестуванням його Обвинувального Акту [7, с. 73] і Вироку [6, с. 103-104].

Як наслідок, крізь роки кропітко плекається наратив стосовно того, що те «щось», що мало місце у Токіо у той час являє собою ніщо інше, аніж несправедливу «справедливість переможців» [5, с. 325, 114], показовий публічний процес, що демонструє виключно брутальну силу [4, с. 6] та позиціонується як «фарс» [5, с. 325] або ж «політично маніпульований процес», що не тільки нарікається «вибірковим правосуддям» [25, с. 52, 45], а і є «продуктом упередженого ставлення до

обвинувачених» [7, с. 73], тобто «судилищем цивілізації», [23, с. 9], в якому усі докази проти обвинувачених були «заздалегідь відкалібровані» [7, с. 73], водночас Обвинувальний Акт подається як такий, що у «поспіху до правосуддя» [30, с. 117] містить нечітко сформульовані звинувачення, а остаточний Вирок не користується належною повагою не тільки через його недостатню глибину [7, с. 73, 48], а й тому, що він є «результатом злоби» [5, с. 98] або ж «вироком переможців», тобто Сполучених Штатів Америки [6, с. 103-104].

В такий спосіб формується домінуюча парадигма про репрезентацію Токіо, як своєрідного імперфектного правосуддя, творення якого було не тільки «неохайною та неповчальною справою» [31, с. 1086], а й позиціонування Трибуналу, як такого, що за своїм сприйняттям неприємно нагадує «роботу залізничника» [30, с. 117], яка має своїм наслідком повну невідповідність процесу навіть «найелементарнішим стандартам міжнародного права» [5, с. 114] та зрештою закарбовується в основному меседжі про те, що правові стандарти – або ж їх відсутність – Токійського процесу були такими, що юристи хотіли якнайшвидше про нього забути» [7, с. 1], а сам «... Токіо ... був прецедентом, який юридична історія може розглядати лише з метою не повторити його», адже необхідно пам'ятати те, що не можна забувати ...» [5, с. 302].

Висновки. Таким чином, подібне масоване публічне бичування не тільки інтуїтивно спонукає до сприйняття тогочасного покарання, як такого, що якнайменше принаймні межує із арбітрарністю, якщо і взагалі не є таким в цілому [18, с. 313-314], але й поневолі змушує підсвідомо замислитись над тим, наскільки доцільним вбачається використання його основних параметрів для цілей розробки сучасної стійкої концепції покарання у міжнародному кримінальному праві за умови, коли «суворе правосуддя» [32, с. 83] фактично отожднюється із «драконівським покаранням» [5, с. 260], а «невідкладне покарання» у свою чергу ніби невимушено підміняється «поспішним або швидким покаранням» [33, с. 193]. Разом з тим відповідна ситуація чимраз далі радше нагадує сплановану масштабну інформаційну кампанію з дискредитації, аніж підтвердження «...рішучості карати та запобігти майбутнім війнам і звірствам ...» [5, с. 247]. У зв'язку з цим станом на зараз все ще залишається об'єктивна необхідність подальших роздумів щодо об'єктивної оцінки альтернативного погляду на те, якими в дійсності є спадок і досягнення Токіо та чим цей досвід може бути корисним для встановленої цілі.

Список літератури:

1. Gross L. The Punishment of War Criminals: The Nuremberg Trial (First Part). *Netherlands International Law Review*. 1955. Vol. 2, Iss. 4. pp. 356–374.
2. Lippman M. The Other Nuremberg: American Prosecutions of Nazi War Criminals in Occupied Germany. *Indiana International & Comparative Law Review*. 1992. Vol. 3, No. 1. pp. 1–100.
3. Walkinshaw R. B. The Nuremberg and Tokyo Trials: Another Step Toward International Justice. *American Bar Association Journal*. 1949. Vol. 35, No. 4. pp. 299–302, 362–363.
4. Boister N. The Tokyo Military Tribunal: A Show Trial? *Historical Origins of International Criminal Law: Volume 2* / ed. by M. Bergsmo, C. Wui Ling, Y. Ping. Brussels : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. pp. 3–29.
5. Comyns Carr A. S. The Judgment of the International Military Tribunal for the Far East. *Transactions of the Grotius Society*. 1948. Vol. 34. pp. 141–151.
6. Hayashi H. Reassessment of the Tokyo Trial. *European Studies*. 2020. Vol. 20. pp. 103–104.
7. Boister N., Cryer R. The Tokyo International Military Tribunal: A Reappraisal. New York : Oxford University Press, 2008. 358 pp.
8. Historical Origins of International Criminal Law: Volume 1 / ed. by M. Bergsmo, C. Wui Ling, Y. Ping. Brussels : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. 680 pp.
9. Historical Origins of International Criminal Law: Volume 2 / ed. by M. Bergsmo, C. Wui Ling, Y. Ping. Brussels : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. 601 pp.
10. Bassiouni M. C. Introduction to International Criminal Law: Second Revised Edition. 2nd rev. ed. Leiden ; Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2014. 1122 pp.
11. The Tokyo Tribunal: Perspectives on Law, History and Memory / ed. by V. E. Dittrich, K. von Lingen, P. Osten, J. Makraiová. Brussel : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2020. 453 pp.
12. Dittrich V. E., Makraiová J. Towards a Fuller Appreciation of the Tokyo Tribunal. *The Tokyo Tribunal: Perspectives on Law, History and Memory* / ed. by V. E. Dittrich, K. von Lingen, P. Osten, J. Makraiová. Brussel : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2020. pp. 1–15.
13. Futamura M. Japanese Societal Attitudes Towards the Tokyo Trial: A Contemporary Perspective. *The Asia-Pacific Journal*. 2011. Vol. 9, Iss. 29, No. 5. pp. 1–20.
14. Totani Y. The Tokyo War Crimes Trial: The Pursuit of Justice in the Wake of World War II. Cambridge : Harvard University Asia Center, 2008. 335 pp.
15. Ju-ao M. The Tokyo Trial and War Crimes in Asia / fwd. by M. Xiaokan, M. Xiao'ao. Singapore : Palgrave Macmillan, 2018. 272 pp.
16. Higurashi Y. Law and Politics in the Tokyo Trial. *Modern Japan's Place in World History: From Meiji to Reiwa* / ed. by M. Yamauchi, Y. Hosoya ; trans. by K. Krulak. Singapore : Springer, 2023. pp. 123–133.
17. Sedgwick J. B. A People's Court: Emotion, Participant Experiences, and the Shaping of Postwar Justice at the International Military Tribunal for the Far East, 1946–1948. *Diplomacy & Statecraft*. 2011. Vol. 22, Iss. 3. pp. 480–499.
18. Cho S. Y. The Tokyo War Crimes Trial. *The Quarterly Journal of the Library of Congress*. 1967. Vol. 24, No. 4. pp. 309–318.
19. Minear R. H. Victors' Justice: The Tokyo War Crimes Trial. Princeton : Princeton University Press, 1971. 229 pp.
20. Tokyo War Crimes Trial: An International Symposium / ed. by C. Hosoya, N. Ando, Y. Onuma, R. Minear. Tokyo : Kodansha Ltd. ; Kodansha International Ltd., 1986. 226 pp.
21. Brackman A. C. The Other Nuremberg: The Untold Story of the Tokyo War Crimes Trials. New York : William Morrow and Company, Inc., 1987. 432 pp.
22. Maga T. Judgment at Tokyo: The Japanese War Crimes Trials. Lexington : The University Press of Kentucky, 2001. 181 pp.
23. Ushimura K. Beyond the "Judgment of Civilization": The Intellectual Legacy of the Japanese War Crimes Trials, 1946–1949 / trans. by S. J. Ericson. Tokyo : The International House of Japan, 2003. 336 pp.
24. Beyond Victor's Justice? The Tokyo War Crimes Trial Revisited / ed. by Y. Tanaka, T. McCormack, G. Simpson. Leiden ; Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2010. 402 pp.
25. Historical War Crimes Trials in Asia / ed. by L. Daqun, Z. Binxin. Brussels : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2016. 357 pp.
26. Guillemin J. Hidden Atrocities: Japanese Germ Warfare and American Obstruction of Justice at the Tokyo Trial. New York : Columbia University Press, 2017. 460 pp.
27. Cohen D., Totani Y. The Tokyo War Crimes Tribunal: Law, History, and Jurisprudence. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2018. 543 pp.

28. Ju-ao M. The Tokyo Trial and War Crimes in Asia / fwd. by M. Xiaokan, M. Xiao'ao. 2nd ed. Singapore : Palgrave Macmillan, 2020. 275 pp.
29. Daqun L. The Present Day Significance of Nuremberg and Tokyo Trials in Modern International law – Jurisprudence Aspect. *European Studies*. 2020. Vol. 20. pp. 83–93.
30. Colwill J. From Nuremberg to Bosnia and Beyond: War Crimes Trials in the Modern Era. *Social Justice*. 1995. Vol. 22, No. 3. pp. 111–128.
31. Sellars K. Imperfect Justice at Nuremberg and Tokyo. *European Journal of International Law*. 2010. Vol. 21, Iss. 4. pp. 1085–1102.
32. Cryer R. The Tokyo International Military Tribunal and Crimes Against Peace (Aggression): Is There Anything to Learn? *Seeking Accountability for the Unlawful Use of Force* / ed. by L. N. Sadat. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2018. pp. 80–102.
33. Green L. C. [Review of The Tokyo War Crimes Trial. Edited by C. Hosoya and Others. N.Y.: Harper & Row, for Kodansha International, Tokyo, 1986. 226 pp.]. *Dalhousie Law Journal*. 1989. Vol. 12, Iss. 1. 190–198.

Kuzmin E. E. STERN JUSTICE FOR THE FAR EAST: THE TOKYO TRIAL AND PUNISHMENT FOR WAR CRIMES

The given scientific article serves as another natural and logical continuation of a cycle of professional publications devoted primarily to reflections on the complex issues of punishment in international criminal law for the purpose of developing its contemporary international legal concept and, at the same time, a “key that unlocks” a series of works designed to address the problem of punishment for war crimes in the Far East, in particular the nuances of its general perception and specifics during the Tokyo Trials of major Japanese war criminals from 1946 to 1948.

Contrary to widespread concerns about the discredited authority of the Tokyo Tribunal, which is often characterised as bordering on obstruction of justice, it is emphasised that its law, policy and experience are an integral and inalienable part of the history of the progressive development of international criminal law norms, and therefore not only are they an organic part of it, but they are also seen as subject to, if not mandatory consideration, then at least the necessity of providing them with an adequate and proper assessment, including for the purpose of their systematic integration into the “determinative idea” of punishment – the international legal concept of international punishment.

Against the backdrop of the rather established “mantra of oblivion”, from the end of the twentieth century to the present day, a massive revision of existing scientific findings on the subject of international criminal trial in Tokyo has been carried out, which has made it possible to systematise and organise them according to a number of criteria (in particular, from individual articles to anthologies, from those focusing on general but at the same time legal issues to a wide range of multidisciplinary contributions) and ultimately resulted in an objective statement of the fact that the problem has been given insufficient attention and has been understudied.

It is revealed that the vast majority of scientific material is permeated with consistent criticism and tangible negativity, manifested in a pernicious narrative of injustice, illegality and illegitimacy, as well as in a destructive paradigm of imperfect justice that has no relation to the law, which is directly projected onto the idea of punishment and its perception.

It is indicated that future considerations regarding such key characteristics of the Tokyo punishment formation as “stern” and “prompt” are relevant.

Key words: punishment, international punishment, war crimes, International Military Tribunal for the Far East, Tokyo, Tokyo Tribunal, Tokyo Trial, fight against impunity, responsibility for international crimes, international criminal justice, international criminal law.

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 15.12.2025